DOKUMENTUM

A NYELVI EGYENJOGÚSÁG MEGVALÓSÍTÁSA VAJDASÁGBAN

VAJDASÁG SZAT KÉPVISELŐHÁZÁNAK LEIRATA A NEMZETEK ÉS NEMZETISÉGEK NYELVI ÉS ÍRÁSHASZNÁLATI EGYENJOGÚSÁGA FEJLESZTÉSÉNEK MEGVALÓSÍTÁSÁRÓL*

Bevezető

Amikor Vajdaság SZAT Képviselőháza 1978. április 18-án meghozta a nemzetek és nemzetiségek nyelvi és íráshasználati egyenjogúságának fejlesztésére vonatkozó leiratát, abból a tényből indult ki, hogy a nemzetek és nemzetiségek nyelvi és íráshasználati egyenjogúsága összetevő részét képezi a tartományban élők alapvető jogainak, és az a cél vezérelte, hogy intézkedéseket helyezzen kilátásba ennek az egyenjogúságnak az eredményesebb megvalósítása érdekében.

A leirat betartásáról és a felmerült problémákról a Tartományi Közigazgatási Intézet évente egyszer tájékoztatta Vajdaság SZAT Képviselőházának Végrehajtó Bizottságát, az viszont időnként beszámolt a Tartományi Képviselőháznak.

A Tartományi Képviselőház munkaterve szerint kidolgozott elemzésünkben áttekintjük, hogy mit tettek, milyen eredményeket értek el, és mely gondok merültek fel nemzeteink és nemzetiségeink nyelvi és íráshasználati egyenjogúságának fejlesztése során. Felmértük a normatív szabályozást, a többnyelvű munkavégzésre alkalmas káderek biztosítását, az egyenjogú nyelvhasználat érvényesítési feltételeinek biztosítását, a fordítói tevékenységet, a közügyek intézésével megbízott társultmunkaszervezetek nyelvi és íráshasználati egyenjogúságát, a nemzetek és nemzetiségek nyelvén történő tájékoztatást, a tartományi szerveknek és szervezeteknek a nemzetek és nemzetiségek nyelvi és íráshasználati egyenjogúságának fejlesztése céljából a községeknek nyújtott segítségét stb.

Elemzésünket a tartomány 739 adatközlőjétől begyűjtött információk alapján dolgoztuk ki, ezek közé tartozott: 29 községi küldött-testület és azok végrehajtó tanácsa, 143 községi, 6 városi és 25 tartományi közigazgatási szerv, Vajdaság Legfelsőbb Bírósága, 6 felsőfokú és 30 köz-

* Az elemzés VSZAT Végrehajtó Tanácsának megbízásából készült, amit a Tanács 1986. november 5-i ülésén vitatott meg és fogadott el.

ségi bíróság, Vajdaság Társult Munka Bírósága és a társult munka alapbírósága, a tartományi ügyészség, 3 felsőfokú és 17 községi ügyészség, a tartományi és 18 községi önigazgatási ügyész, a tartományi kihágási tanács és 27 községi kihágási szerv, 10 tartományi és 187 községi önigazgatási érdekközösség, 74 helyi közösség és 125 közügyeket ellátó társultmunka-szervezet, ezenkívül a községi küldött-testületek, és végrehajtó tanácsok képviselőivel, a községi küldött-testületek fordító szolgálatának tagjaival, a Vajdaság SZAT Képviselőháza fordítószolgálatának vezetőivel és a tartományi közigazgatási szervekben dolgozókkal folytatott beszélgetések.

Az elemzés kidolgozásához felhasználtuk a társadalmi-politikai szervezetek, tartományi jellegű intézmények, szervezetek és közösségek anyagait is.

Felmérésünk az eltelt egyéves időszakra vonatkozik, ugyanis figyelembe vettük, hogy a tartományi Képviselőházat 1985-ben értesítették a nemzetek és nemzetiségek nyelvi és íráshasználati egyenjogúságának a fejlesztésére vonatkozó leirat megvalósításáról. Amikor a helyzet úgy kívánta, és a körülmények is lehetővé tették, összehasonlítást végeztünk a korábbi időszakokkal, hogy megállapíthassuk, mennyire volt folyamatos nemzeteink és nemzetiségeink nyelvi és íráshasználati egyenjogúságának a fejlődése.

II. A különböző szervek, szervezetek és közösségek tevékenysége a nyelvi és íráshasználati egyenjogúság normatív szabályozása terén

1. Többéves — az alkotmány szellemében kifejtett — tevékenység alapján megállapíthatjuk, hogy tartományunkban törvény szabályozza a nemzetek és nemzetiségek nyelvi és íráshasználati egyenjogúságának a társadalmi élet különböző területein való érvényesítését. Körülbelül ötven tartományi törvény tartalmaz a nemzetek és nemzetiségek nyelvi és íráshasználati egyenjogúságára vonatkozó rendelkezést.

Mivel a szövetségi és köztársasági törvények már szabályozzák az állampolgárok meghatározott jogait és kötelességeit, ezért Vajdaság SZAT alkotmánya kötelezi a tartományt és a községeket, hogy a lakosságot anyanyelvén ismertesse meg ezekkel a törvényekkel. Az említett előírások közzétételére eddig csak szerbhorvát és magyar nyelven került sor, mégpedig a Szerb SZK Hivatalos Lapjában és a JSZSZK Hivatalos Lapjában.

A Vajdasági Képviselőház Végrehajtó Tanácsának 1985. december 11-én megtartott ülésén előterjesztették annak a kidolgozásnak módozatait, miként lehetne biztosítani a szövetségi és köztársasági előírások és törvények szlovák, román és ruszin nyelvű megjelentetését. A Tartományi Közigazgatási Intézet és a Törvényhozó Bizottság dolgozta ki ennek a lehetőségeit. A községekkel, a megfelelő tartományi szervekkel,

szervezetekkel és szolgálatokkal folytatott megbeszéléseket követően szövegezik meg javaslatukat, amelyet a Tartományi Képviselőház Végrehajtó Tanácsa 1987 elején vitat meg.

2. A vajdasági községek nagy része eleget tett annak az alkotmányos kötelezettségének, hogy alapokmányába kell foglalnia a nemzetek és nemzetiségek nyelvi és íráshasználati egyenjogúságának fejlesztési módját.[1] Noha erre több éven át figyelmeztették a községeket, egy részükben még mindig nem szabályozták megfelelő módon ezeket a kérdéseket, illetve a tartományi alkotmány 276. szakaszának második bekezdése alapján nem dolgozták ki ezeknek a határozatoknak és előírásoknak a nyemzetiségek nyelvén való megjelentetését, a közérdekű publikációk közzétételét, a községi küldött-testületek és egyéb testületek üléseire szóló anyagok előkészítését, a felekkel történő szóbeli és írásbeli közlés lehetőségeit, az eljárások lefolytatását, a közérdekű adminisztráció vezetését. Alapokmányaiknak (például a beočini, az ürögi, a rumai stb. községekének) az az általános jellemzője, hogy a nemzetek és nemzetiségek egyenjogúságát rendkívül általánosan rendezik, többnyire azzal a rendelkezéssel intézik el, hogy „a nemzetiségek tagjai mindenben egyenjogúak a többi nép tagjaival". Az említett szabályzatok egyike sem mondja ki, hogy mely nyelvek számítanak egyenrangúnak a község területén, sem azt, hogy mely szervek előtt és miként élhet a lakosság anyanyelvhasználati jogával, tehát éppen azokra a kérdésekre nem terjed ki a figyelmük, amelyeket az alkotmány szerint éppen a községi szabályzatoknak kellene rendezniük.

A Tartományi Közigazgatási Intézet a nemzetek és nemzetiségek egyenjogúságára vonatkozó alkotmányos elvek megvalósítását figyelemmel kísérve elemezte mindazoknak a községeknek az alapokmányait, amelyekben hiányosságokat fedeztek fel a nemzetek és nemzetiségek nyelvi és íráshasználati egyenjogúságának érvényesítését illetően. Ezt a tájékoztatót megvitatta a DNSZSZ tartományi bizottságának a nemzeti egyenjogúság megvalósításával foglalkozó koordinációs bizottsága, és határozatba foglalta az említett községek — megfelelő intézkedések foganatosítására felszólító — értesítését.

Az újvidéki városközösséghez tartozó községek (Karlócát kivéve) ez év folyamán módosították és kiegészítették alapokmányukat, s egyenjogúvá tették a szerbhorvát illetve horvátszerb, a magyar, a szlovák és a ruszin nyelvet, amelyeket ettől kezdve Újvidék város alapokmánya is egyenjogúnak ismer el.

3. A társadalmi szervekben, önigazgatási szervezetekben és közösségekben nem kielégítő a nemzetek és nemzetiségek nyelvi és íráshasználati egyenjogúságának megvalósítását elősegítő normatív szabályozás. Sok helyen továbbra is úgy vélik, hogy elegendő csupán községi szabályzattal rendezni a problémakört, ezért nem foglalkoznak ezekkel a kérdésekkel önigazgatási szabályozóikban. Ennek ellenére a felmérésre kiválasztott szervek, szervezetek és közösségek esetében — számszerűen jóformán azonos számban kerültek be a felmérésbe mint a korábbi évek-

ben — azt figyelhetjük meg, hogy fokozatosan növekszik a nemzetek és nemzetiségek nyelvi és íráshasználati egyenjogúságának megvalósulását önigazgatási szabályozókkal rendezők száma. Így például a példának vett közügyekkel foglalkozó társultmunka-szervezetek az előző évi 74 százalék helyett az idén már 78 százalékban rendezték szabályzataikban ezt a kérdéskört, a községi közigazgatási szervek esetében ez a százalékarány 67 százalékról 75 százalékra nőtt, a kihágási bírók korábbi 79 százaléka helyett most 85 százalékról beszélhetünk. A községi önigazgatási érdekközösségek viszont még mindig nem fejtettek ki kellő tevékenységet a nemzetek és nemzetiségek nyelvi és íráshasználati egyenjogúságának normatív rendezése érdekében.

Amellett, hogy több helyütt elegendőnek tartják csupán a községi szabályzatba belefoglalni, a nemzetek és nemzetiségek nyelvi és íráshasználati egyenjogúságának megvalósulását, még mindig akadnak olyanok, akik nem fogják fel e kérdéskör jelentőségét. Szép számban akadnak olyanok is, akik azt ismételgetik, hogy nem kezdeményezi senki ezeknek a kérdéseknek a rendezését, az egyes nemzetiségi dolgozók és lakosok ezt feleslegesnek tartják; arra hivatkoznak, hogy nincs megfelelő káder és egyéb ügyek intézése miatt odázták el alapokmányuk módosítását.

Egyes szerveknél kedvezően alakult a munkahelyek rendszerezése. Az elemzett községi bíróságok 63 százaléka vette be a munkahelyi követelmények közé az egyenjogú nyelvek ismeretét, ez a korábbi időszakban csak 59 százalékot tett ki), a felsőfokú bíróságok esetében ez 67 százalékra növekedett a korábbi 59 százalékhoz képest, a kihágási bíróknál pedig 74 százalékot ért el a korábbi időszak 64 százaléka helyett.

A községi és tartományi közigazgatási szerveknél nem alakult olyan kedvezően a helyzet, mint az igazságügyi szerveknél. A vizsgált községi közigazgatási szerveknek az 58 százaléka és a 25 tartományi közül csupán kettő (a Tartományi Statisztikai Intézet és az Információs Szolgálat) jelölte ki munkahelyi követelményként valamely nemzet vagy nemzetiség nyelvének ismeretét.

Az említett adatok arra utalnak, hogy még mindig nem tettek teljes egészében eleget annak a követelménynek, hogy meghatározzák az egyenjogú nyelvek ismeretét megkövetelő munkahelyeket és munkafeladatokat.

III. A nemzetek és a nemzetiségek nyelvi és íráshasználati egyenjogúságának megvalósulása a társadalmi-politikai közösségek küldött-testületeiben

1. *Vajdaság SZAT Képviselőházának* tevékenysége az eltelt időszakban is a nemzetek és a nemzetiségek egyenjogúságával kapcsolatos alkotmányos alapelvek megvalósítására irányult, ugyanis ez az önigaz-

gatáson alapuló társadalmi viszonyok egyik legfontosabb eleme. Ennek során fokozott figyelmet fordítottak nemzeteink és nemzetiségeink nyelvi és íráshasználati egyenjogúságának megvalósítására.

A Képviselőház munkájában a nemzetek és nemzetiségek nyelvi és íráshasználati egyenjogúságának elvét tartalmazó ügyrendet alkalmazott.[2] A törvényeket és előírásokat a nemzetek és nemzetiségek nyelvén tették közzé, s a Képviselőház által napirendre tűzött kérdésekről a nemzetek és nemzetiségek nyelvén tájékoztatták a küldötteket és küldöttségeket.[3] Mégis úgy ítélték meg, hogy nincsenek meg minden téren a nemzetek és nemzetiségek nyelvi és íráshasználati egyenjogúságához szükséges anyagi és műszaki feltételek a küldött-testület és tanácsainak, valamint testületeinek munkájában, ami arra utal, hogy a következő időszakban el kell hárítani az érvényesítésüket akadályozó tényezőket.

A meghozott tartományi előírásoknak a nemzetek és nemzetiségek nyelvén való azonosságát megállapító bizottság, a felterjesztésekkel és javaslatokkal foglalkozó bizottság, valamint a Tartományi Képviselőház és a Végrehajtó Tanács fordítószolgálata jelentős mértékben hozzájárult a nyelvi és íráshasználati egyenjogúság érvényesítéséhez.

A meghozott tartományi előírásoknak a nemzetek és nemzetiségek nyelvén való azonosságát megállapító bizottság a Képviselőház testületeként jött létre abból a célból, hogy sajátos feladatnak tegyen eleget a Tartományi Képviselőház által meghozott előírásoknak a nemzetek és nemzetiségek nyelvén való hiteles közzétételével. Ennek a bizottságnak külön albizottságai vannak magyar, szlovák, román és ruszin nyelvre. A bizottsági üléseket megelőzően az egyenjogú nyelveken a fordítószolgálat által előkészített előírások szövegét először az albizottságok ülésén vitatják meg, majd az általuk beterjesztett javaslat alapján hozza meg a bizottság a hiteles szöveg beiktatására vonatkozó döntését.

Vajdaság SZAT Képviselőházának a felterjesztésekkel és javaslatokkal foglalkozó bizottsága évente átlagosan 3100 beadvánnyal foglalkozik. Ezeknek körülbelül 1 százaléka készül a nemzetiségek nyelvén, elsősorban magyarul (a különböző területek között egyformán oszlanak meg, de legtöbb kommunális vonatkozású) és szlovákul (többnyire a tagosításra vonatkoznak). Minden olyan esetben, amikor a fél az egyenjogú nyelvek valamelyikén fordul a bizottsághoz, az eljárást az illető nyelvén folytatják le.

Vajdaság SZAT Képviselőházának és Végrehajtó Tanácsának a fordítószolgálata magyar, szlovák, román és ruszin csoportra oszlik, ezek közül mindegyiknek öt fordítója (a magyarnak hat), két lektora és két gépírónője van. A fordítószolgálat jelenlegi szervezési, szakképzettségi és műszaki lehetőségei korlátozottak, ennek következtében számos problémával szembesül munkája során. Ezeknek elemzése és a lehetséges megoldások beterjesztése folyamatban van. Elsősorban a szolgálat káderállományát kell megerősíteni és javítani kell a műszaki feltételeken.

2. Újvidék város küldött-testületében megvannak a műszaki feltételek az ülések szimultán fordításához. A küldött-testületi ülések anyagát

azonban továbbra is csak szerbhorvát nyelven sokszorosítják. A küldött-testületi ülések anyagának terjedelmessége, az ülések összehívásának időpontja és az anyagok kézbesítése miatt (az ülések anyagát nem egyszer közvetlenül az ülés kezdete előtt osztották szét a küldöttek között) a fordítás számos nehézségbe ütközött. Éppen ezért a tájékoztatás érdekében egyre gyakrabban veszik igénybe a Küldöttek Híradóját, és foglalkoznak annak a lehetőségnek a gondolatával is, hogy a városi küldött-testületnek és tanácsainak ülésanyagát rövidítve, rezümé formájában a nemzetek és nemzetiségek nyelvén tegyék közzé az említett lapban.

3. Ami a nemzetek és nemzetiségek nyelvi és íráshasználati egyenjogúságának a községi küldött-testületekben való érvényesítését illeti — vonatkozik ez elsősorban az anyagok és a küldött-testületi ülések felszólalásainak fordítására — az eltelt időszakban nem volt javulás. A helyzet a leirat meghozatalától napjainkig szinte mit sem változott.

A példának vett 29 község közül csak a dunamenti, a begaszentgyörgyi és a topolyai foglalkozott ezekkel a kérdésekkel. Két esetben a községi küldött-testület programja alapján került sor megbeszélésre, egy alkalommal pedig — Dunamente község esetében — a végrehajtó tanács kezdeményezte a kérdés napirendre tűzését. Egyes községekben ezt a problémakört már a korábbi időszakokban megvitatták. A községi küldött-testületek egy része (például Temerin) arra hivatkozik, hogy eddig még nem voltak ezzel kapcsolatos problémái, vagy pedig az évi jelentés megvitatásakor foglalkoztak a nyelvhasználat kérdésével (Bács).

A községek egy részében a nemzetek és nemzetiségek nyelvi és íráshasználati egyenjogúsága teljes mértékben érvényesül, a községi küldött-testületnek és szerveinek mindennapi gyakorlatává vált (Kanizsa, Becse, Zenta).

Szerbhorvát nyelven minden község előkészíti az ülések anyagát, magyar nyelven a 38 százalékuk, szlovák és román nyelven pedig a vizsgált községek 10 százaléka. A felmérés tárgyát képező községek egyike sem készíti elő ruszin nyelven az ülések anyagát. Ezt a nem éppen kielégítő helyzetet azzal magyarázzák, hogy nincsenek meg az anyagi és szakmai feltételeik, illetve hogy a fordítókat a Hivatalos Lap körüli tevékenység köti le (Alibunár), hogy a magyar nemzetiségű küldöttek nagy része szükségtelennek tartja az anyagok magyarra fordítását (Apatin), hogy a nemzetiségek létszáma elenyésző (Ürög), és hogy a fordítószolgálat az anyagok késése miatt képtelen azokat időre lefordítani (Begaszentgyörgy) stb.

A községek Hivatalos Lapja szerbhorvát nyelven mindenütt megjelenik, magyarul a felmérésünkben szereplő községek 59 százalékában, szlovákul 17 százalékában, románul 10 százalékában, ruszinul pedig 14 százalékában. A községek igen jelentős részében nehézségekbe ütközik a Hivatalos Lap kiadása (nincs elég szakemberük, nehézségekbe ütközik a pénzelése) stb.

A közvéleményt nemcsak szerbhorvát nyelven, hanem magyarul (a

községek 48 százalékában), szlovákul (21 százalék), románul és ruszinul (14 százalék) is tájékoztatják.

A községi küldött-testületek általában nemcsak hivatalos lapjuk által tájékoztatják a közösséget, hanem a helyi sajtó, rádióállomás, újságban kiadott mellékletek, küldöttek híradója, tájékoztató, közlöny vagy éppen a helyi közösség hangszóró állomása révén is.

Felméréseink szerint a községek 41 százaléka biztosítja a küldött-testületi ülések fordítását, mégpedig többnyire saját fordítói útján. Három községben — Topolyán, Adán és Temerinben — szimultán fordítás folyik. Egyes községi küldött-testületek számára viszont a fordítás egyáltalán nem okoz gondot, mert állításuk szerint „a nemzetiségek soraiból választott küldöttek kitűnően beszélik a szerbhorvát nyelvet".

Az egyenjogú nyelvhasználatot alapokmányukba foglaló községek többségében megszervezték a fordítószolgálatot. A felmérésünkben szereplő 29 községi küldött-testület közül húsznak van fordítószolgálata, amelyekben 51 fordító dolgozik, ezek közül 29, azaz 57 százalékuk magyar, 11 román (22 százalék), 8 szlovák (16 százalék) és 3 ruszin (6 százalék) nyelvre vagy nyelvről fordít. Végzettség szerint a fordítók többségének főiskolai vagy egyetemi diplomája van. A magyar, de főleg a szlovák fordítók többsége egyetemi végzettségű, oklevelét a bölcsészkaron szerezte.

A Tartományi Közigazgatási Intézet az idén is terminológiai szemináriumot szervezett a magyar, szlovák, román és ruszin fordítók számára az újvidéki Jogi Kar nyelvi lektorátusának közreműködésével.

IV. A nemzetek és nemzetiségek nyelvi és íráshasználati egyenjogúságának érvényesítése a társadalmi-politikai közösségek küldött-testületeinek végrehajtó tanácsaiban

1. A Tartományi Képviselőház Végrehajtó Tanácsának törvényes kötelessége az alkotmány és a törvények szellemében biztosítani a nemzetek és nemzetiségek nyelvi és íráshasználati egyenjogúságának érvényesítését. Ennek ellenére a Végrehajtó Tanács ügyrendjének rendelkezéseit az ülésanyagok egyenrangú nyelveken való előkészítésére eddig még nem alkalmazták. Az ügyrend említett rendelkezéseihez többek között azért sem tartották magukat, mert a különböző anyagokat megvitatásra beterjesztő tartományi szervek, szervezetek és közösségek nem érvényesítik az egyenlő nyelvhasználatot.

Vajdaság SZAT Képviselőházának Végrehajtó Tanácsa a különböző tevékenységi területek helyzetét figyelemmel kísérve a tartományban rendszeresen foglalkozik a nemzetek és nemzetiségek nyelvi és íráshasználati egyenjogúságának betartásával. A Végrehajtó Tanács minden évben napirendre tűzi és megvitatja, mennyire tartják magukat az egyes községek a Képviselőháznak a nemzetek és nemzetiségek nyelvi és íráshasználati egyenjogúságának a fejlesztéséről szóló leirathoz, és a hely-

zet felmérését követően határozatba foglalja az eredményesség növelésével kapcsolatos további teendőket.

A leiratnak az eltelt egyéves időszakban való megvalósításáról szóló beszámoló megvitatását követően a Végrehajtó Tanács 1985. december 11-i ülésén határozatba foglalta, hogy gyakorlati intézkedéseket kell foganatosítani a szövetségi és köztársasági törvényeknek és előírásoknak a szlovák, román és ruszin nyelvre fordítása érdekében, ugyanis erre eddig nem került sor. Ezenkívül a Végrehajtó Tanács a fordítói munka jelentősége miatt tájékozódott a Tartományi Képviselőház fordítószolgálatában felmerült problémákról.

2. A községi küldött-testületek végrehajtó tanácsainak munkájában a nemzetek és nemzetiségek íráshasználati egyenjogúságának érvényesítésében az eredmények ugyanolyan kedvezőtlenek mint az előző években. A végrehajtó tanácsok ülésanyagait csak szerbhorvát nyelven készítik elő, s az elemzésünkben szereplő 29 végrehajtó tanács alig egynegyedében fordítják a felszólalásokat. Szerintük ennek a leggyakoribb oka a műszaki lehetőségek és a pénzeszközök hiánya, illetve hogy nem igényli senki, mert a végrehajtó tanács valamennyi tagja jól beszéli a szerbhorvát nyelvet (például Csóka és Fehértemplom községek esetében). A zentai, kanizsai, kishegyesi, topolyai és adai községek esetében viszont a fordítás azért nem okoz gondot, mert a végrehajtó tanácsok valamennyi tagja kielégítően ismeri a magyar és a szerbhorvát nyelvet.

A nemzetek és nemzetiségek nyelvi és íráshasználati egyenjogúságának a közigazgatási szervekben való érvényesítésével gyakrabban foglalkoznak a végrehajtó tanácsok mint a községi küldött-testületek. Az eltelt időszakban hat község végrehajtó tanácsa foglalkozott egy vagy több alkalommal ezekkel a kérdésekkel, mégpedig többnyire a községi közigazgatási szerv kezdeményezésére, és határozataiban megfelelő intézkedéseket helyezett kilátásba az egyenjogú nyelvhasználatnak a közigazgatásban való érvényesítésére.

V. A nemzetek és nemzetiségek nyelvi és íráshasználati egyenjogúságának az érvényesítése a tartományi, városi és községi közigazgatási szervek, szervezetek és szakszolgálatok munkájában

1. Aligha vitás, hogy a nemzetek és nemzetiségek nyelvi és íráshasználati egyenjogúságának következetes érvényesítésében jelentős szerepet töltenek be a tartományi közigazgatási szervek, szervezetek és szakszolgálatok, ugyanis egész sor olyan problémát oldanak meg, amelyeknek jelentőségük van a lakosság mindennapi tevékenységében és a társadalmi-politikai viszonyokban. Ezek a szervek foglalkoznak többek között a legtöbb közigazgatási kérdéssel, így az eljárás során a dolgozóknak és a lakosságnak jogában áll, hogy félként és az eljárás résztvevőjeként használja anyanyelvét.

A nemzetek és nemzetiségek nyelvi és íráshasználati egyenjogúságát 25 tartományi szerv, szervezet és szakszolgálat tevékenységét elemezve vizsgáltuk. Arra a megállapításra jutottunk, hogy mindössze két szerv munkahelyi leírásaiban szerepel az egyenjogú nyelvek ismeretének a követelménye. Ennek ellenére egyes szervek, mint ahogyan azt maguk is hangsúlyozzák, a gyakorlatban figyelnek arra, hogy megfelelő nyelvismerettel bíró alkalmazottakat biztosítsanak.

A körkérdésbe bevont 25 szerv közül 19 készült fel a felekkel való magyar nyelvű szóbeli érintkezésre, a szlovák nyelv esetében 10, a románéban 9 és ruszinében 7. Az írásbeli érintkezésre vonatkozó adatok valamivel kedvezőtlenebbek, ugyanis magyarul 12, szlovákul 9, románul 8, ruszinul pedig 7 szerv képes értekezni ügyfeleivel.

A 15 közigazgatási eljárást levezető szerv közül 6 foglalkoztat 15 olyan dolgozót, akik képesítésük szerint alkalmasak magyar nyelvű eljárások folytatására. Szlovák nyelvű eljárás levezetésére 2 szerv 4 dolgozója képes, ruszin és román nyelvűre viszont egy-egy szervnél ugyancsak egy-egy személy. A rendelkezésre álló adatok szerint a tartományi szervekben rendkívül kevés közigazgatási eljárást folytatnak nemzetiségi nyelven. 1985 folyamán és 1986 első hat hónapjában 14 tartományi szerv összesen 30 643 tárggyal foglalkozott, amelyek közül mindössze 46-ot folytattak le magyar nyelven (4 szerv hatáskörében), a többi nemzetiség nyelvén viszont egyet sem.

Ezek alapján elmondhatjuk, hogy egyetlen tartományi közigazgatási szerv sem készült fel az eljárásoknak valamennyi, a Vajdaságban egyenjogú nyelven való lefolytatására. Minden olyan esetben viszont, amikor a dolgozók és a lakosság olyan nyelven fordult ezekhez a szervekhez, amelyeken nem képesek lefolytatni az eljárást, a fordítószolgálat segítségét vették igénybe.

2. A városi közigazgatási szervek egyre nagyobb erőfeszítéseket tesznek a nemzetek és nemzetiségek nyelvi és íráshasználati egyenjogúságának következetes érvényesítésére. Bizonyos eredményeket már elértek, például a több nyelvű űrlapok bevezetésével. A hiányosság főként abban jut kifejezésre, hogy normatív módon még nem szabályozták minden egyes szerv és szolgálat esetében a nemzetek és nemzetiségek nyelv- és íráshasználatát, de megfelelő számú szakember és műszaki felszerelés sem áll rendelkezésre a nemzetek és nemzetiségek nyelvi egyenjogúságának érvényesítéséhez.

Mindazokban a közigazgatási szervekben, amelyekhez a lakosság a leggyakrabban fordul, önigazgatási általános aktus szabályozza a nemzetek és nemzetiségek nyelvi és íráshasználati egyenjogúságának érvényesítését.

A Városi Belügyi Titkárság hatáskörében a titkárság által meghozott önigazgatási általános aktusok, a tartományi szektor előírásai és egyéb utasítások szabályozzák a nemzetek és nemzetiségek nyelvi és íráshasználati egyenjogúságának érvényesítését. Mindazok a rendőrségi és belügyi dolgozók, akik munkájuk során közvetlen kapcsolatba kerülnek a

lakossággal, ismerik az illető környezet nyelvét. A Városi Belügyi Titkárság önigazgatási általános aktusai a személyi jövedelem összegének növelésével is ösztönzik dolgozóikat a nemzetek és nemzetiségek nyelvének ismeretére. A város és községeinek alapokmányaiban egyenjogúnak elismert nyelveken írásban és szóbelileg érintkeznek a dolgozókkal és a lakossággal. 1985 folyamán ez a titkárság 883 esetben járt el a nemzetiségek nyelvén, amelyek közül 766 volt a magyar, 97 a szlovák, 7 pedig a ruszin nyelvű. (Egyéb esetekben az eljárás nyelve szerbhorvát volt.)

A Városi Felügyelőség 1985 folyamán 8457 tárggyal foglalkozott, s valamennyi esetben szerbhorvát nyelven járt el, de a dolgozókkal és a lakossággal magyar és ruszin nyelven is folyik írásbeli és szóbeli érintkezés.

A Városi Közigazgatási Hivatalban megteremtették a feltételeit a nemzetiségi nyelvű félfogadásnak, ugyanis az iktató felkészült a magyar és ruszin nyelvű ügyintézésre. Kidolgoztak egy egységes, többnyelvű űrlapot, a beadványok átvételét igazoló bizonylatot.

A pecséteken és feliratok esetében teljes egészében alkalmazzák a város statútumában az egyenjogú nyelvekre és íráshasználatra vonatkozó rendelkezéseket.

Közös programot dolgoztak ki a város és a község közigazgatási szerveiben dolgozók szakmai felkészítésére, aminek keretében külön témakörben foglalkoztak a nemzetek és nemzetiségek nyelvi és íráshasználati egyenjogúságának alkalmazásával. A Városi Közigazgatási és Igazságszolgáltatási Titkárság 1986. május folyamán szemináriumot szervezett az anyakönyvvezetők és helyetteseik számára, hogy megismerkedjenek az említett kérdésekkel. Egyébként az anyakönyvi hivatalban minden feltételt biztosítottak az anyakönyvi kivonatoknak a nemzetek és nemzetiségek nyelvén történő kiadásához.

A városi közigazgatási szervek 1984-es határozata alapján kedvezőbb feltételeket teremtettek az alkotmányos elvek figyelemmel kíséréséhez és elemzéséhez a nemzetek és nemzetiségek egyenjogúságának az érvényesítésében és konkrét intézkedéseket javasoltak a kijelölt feladatok következetes végrehajtására.

3. A tartomány 30 községének 143 közigazgatási szervéből begyűjtött adatok elemzése arra utal, hogy a nemzetek és nemzetiségek nyelvi és íráshasználati egyenjogúságának az érvényesítése bizonyos intézkedések ellenére sem kielégítő. A községi közigazgatási szervek jelentős része nem rendelkezik megfelelő szakemberekkel a közigazgatási eljárások nemzetiségi nyelven való lefolytatásához, s ilyen esetekben a fordítószolgálat segítségét veszik igénybe. A megkérdezett közigazgatási szervek közül ilyen célból csak egy folyósít ösztöndíjat, 13 (9 százalék) pedig a dolgozóit megfelelő szakmai továbbképzésre utalja. Káderszükségleti programját és tervét az említett szervek közül csak 16 (11 százalék) alakította ki, ami egészében véve arra vall, hogy nem fordítanak kellő figyelmet a hiányzó szakmunkatársak biztosítására.

Az ellenőrzött 143 közigazgatási szerv közül 137, azaz 96 százalékuk folytat közigazgatási eljárást, de csak negyed részük a községi szabályzatokban egyenrangúként feltüntetett nyelveken, s majd háromnegyed részük szerbhorvát nyelven 1985-ben például az eljárások száma 413 705 volt, egynegyedüket, azaz 103 013 eljárást magyar nyelven folytattak le. A többi nyelven viszont már jóval kevesebb eljárást folytattak (ruszin nyelven 2291-et, szlovákul mindössze 24-et, románul viszont egyet sem).

A dolgozókkal és a lakossággal való szóbeli érintkezésben jóval kedvezőbb a helyzet. A felmérésben szereplő szervek 62 százalékában minden olyan nyelven szóbelileg érintkeznek, amelyet az illető község szabályzata egyenjogúnak nyilvánított, 13 százalékukban viszont csak az egyenjogú nyelvek valamelyikén. Külön figyelmet fordítanak arra, hogy a lakossággal kapcsolatban álló hivatali személyek ismerjék a szükséges nyelveket (például a fogadóirodák és helyi irodák, az anyakönyvi hivatalok alkalmazottai stb.).

Akárcsak az eddigiek folyamán, ezúttal is az egyenjogú nyelveken való írásbeli közlés van legkedvezőtlenebb helyzetben, ugyanis minden egyenjogúnak tekintett nyelven a szervek 31 százaléka, valamelyik nemzetiségi nyelven pedig csak a 6 százaléka érintkezik ügyfeleivel. A megkérdezett szervek 63 százalékának az íráshasználata kizárólag a szerbhorvát nyelvre korlátozódik.

A községi közigazgatási szervek egy részében — körülbelül egyharmadában — kétnyelvű űrlapokat használnak, amelyeket egyrészt a gazdaságosság és az ügyvitel megkönnyítése, másrészt a többnyelvű ügyintézés miatt vezettek be.

VI. A nemzetek és nemzetiségek nyelvi és íráshasználati egyenjogúságának az érvényesítése a társadalmi-politikai közösségek szerveiben

1. A tartományi önigazgatási társadalmi ügyész beiktatása óta folyamatosan figyelemmel kíséri a nemzetek és nemzetiségek nyelvi és íráshasználati egyenjogúságának érvényesítését, ez főleg azokra a környezetekre vonatkozik, amelyekben több nyelvet nyilvánítottak egyenjogúvá. Síkraszáll a nemzetiségek nyelvét ismerő jelöltek megválasztásáért, szakmai segítségnyújtás végett együttműködést alakít ki egyes községek közigazgatási szerveivel és társadalmi-politikai szervezeteivel, de ha szükség mutatkozik rá, akkor anyagi, műszaki és egyéb problémák megoldásában is részt vesz a nemzetek és nemzetiségek nyelvi és íráshasználati egyenjogúságának megvalósításáért.

Ez a szerv felkészült a magyar nyelvű ügyintézésre. 1985-ben összesen 409 tárggyal foglalkozott, amelyek közül négyet magyar nyelven terjesztettek be.

A városi önigazgatási társadalmi ügyész gyakorlatában a társult munkában dolgozók és a lakosság önigazgatási jogainak és társadalmi

tulajdonának a védelme többnyire szerbhorvát nyelven történik. Ez a szerv is felkészült az eljárások magyar nyelven való lefolytatására; más nemzetiségi nyelvek használatakor Újvidék város megfelelő szervéhez folyamodik segítségért.

A községi önigazgatási társadalmi ügyészek munkájában sokkal jelentősebb szerepet tölt be a szóbeli közlés mint az íráshasználat (az összes egyenjogú nyelv esetében a szóbeli érintkezés 35 százalékot, az írásbeli pedig 24 százalékot tesz ki, az egyenjogú nyelvek esetében viszont 24, illetve 12 százalékot).

Ezek a szervek többnyire csak a magyar nyelvű ügyfélfogadásra vannak felkészülve. Az 1985-ös kimutatások szerint a megkérdezett 9 szerv összesen 1782 tárggyal foglalkozott, közülük 258-cal magyar nyelven (14 százalék).

Ezekben a szervekben rendkívül kevés foglalkoztatott van, túlzás lenne tehát elvárni, hogy minden nyelvre egy-egy alkalmazottat biztosítsanak. Ha nehézségek merülnek fel, akkor más szervekhez fordulnak segítségért.

2. A Tartományi Szabálysértési Tanács felkészült arra, hogy ügyfeleivel szóban és írásban valamint eljárásai során magyarul és románul is érintkezzen. A munkahelyi leírások szükségessé tenné egy szlovák nyelvtudású munkatárs alkalmazását is, de ezt az állást még nem töltötték be.

Ez a szerv 1985-ben 23 esetben járt el magyar, 8 alkalommal pedig román nyelven.

Az eddig ismertetett szervektől eltérően a községi szabálysértési tanácsok esetében a nemzetiségi nyelvű szóbeli közlés javára billen a mérleg (a 27 megkérdezett szerv 48 százalékában), ugyanez vonatkozik a nemzetiségi nyelvű eljárásokra (48 százalék). Igen magas a százalékaránya azoknak a szerveknek is, amelyek minden egyenjogú nyelven megszervezték a nemzetiségi nyelvű félfogadást (63 százalék).

Amíg egyes szervek arra hivatkoznak, hogy ügyfeleik — annak ellenére, hogy figyelmeztetik őket, az egyenjogú nyelvhasználat lehetőségére — a szerbhorvátot választják az eljárás nyelvének, másutt igen magas a nemzetiségi nyelvű eljárások száma (például Topolyán 1985-ben az esetek 47 százalékában magyar nyelven jártak el).

Egyes szervek arra hivatkoznak, hogy nincsenek megfelelő szakembereik a nemzetiségi nyelvű eljárások lefolytatásához. Ilyen körülmények között nem marad más hátra, mint a községi küldött-testülethez fordulni megfelelő szakember biztosítása érdekében (mint például Bácson), vagy a Tartományi Szabálysértési Tanács bírójának a kiszállását igénybe venni (Zrenjaninban például szlovák nyelvű eljárás lefolytatására küldtek ki igazságügyi szakembert).

VII. A nemzetek és nemzetiségek nyelvi és íráshasználati egyenjogúságának érvényesítése az igazságügyi szervek munkájában

Minden tartományi igazságügyi szerv munkájában érvényesült a nemzetek és nemzetiségek nyelvi és íráshasználati egyenjogúsága. Nem fordult még elő, hogy az igazságügyi szervek előtt jogait érvényesítő állampolgár ne kapott volna lehetőséget anyanyelvének és írásának használatára. Ennek ellenére nem minden tartományi igazságügyi szerv készült fel az egyenjogú nyelvhasználat érvényesítésére, ezért a gyakorlatban továbbra is igénybe veszik más igazságügyi szervek szakembereit.

1. Vajdaság Legfelsőbb Bírósága előtt minden tartományunkban élő nemzet és nemzetiség érvényesítheti nyelvi és íráshasználati egyenjogúságát. Vajdaság Legfelsőbb Bírósága 1985-ben 151 eljárást folytatott le magyar, egyet pedig román nyelven. Szlovák és ruszin nyelvű eljárást nem igényeltek. Egyetlen esetben sem sértették meg a nemzetiségek nyelvi és íráshasználati jogát.

Tartományunkban mind a hat felsőfokú bíróság előtt egyenjogúan használhatják anyanyelvüket Vajdaság nemzetei és nemzetiségei. Csak egyetlen olyan bíróság van, amely a saját szakemberei által teszi lehetővé a községi szabályzatokban egyenjogúnak minősített nyelveken az írásbeli és szóbeli érintkezést, az eljárások lefolytatását. Négy bíróság csak a nemzetiségi nyelvek egyikén végez ügyintézést. Azokon a bíróságokon, amelyek nincsenek felkészítve valamennyi egyenjogú nyelven történő ügyintézésre, az eljárást más bíróságok által delegált szakemberek segítségével folytatják le.

Az egyenjogú nyelveken történő ügyintézésre való felkészülés hiányában három felsőfokú bíróság élt 1985-ben azzal a lehetőséggel, hogy más bíróság küldjön ki szakembert (Pancsova egy esetben vett igénybe igazságügyi szakembert macedón nyelvre, Újvidék 76 esetben magyarra és egy esetben ruszinra, Zombor négy alkalommal magyarra, egyszer pedig ruszinra).

Az 1985-ben beterjesztett 37 845 tárgy közül 1053-at intéztek magyar és hármat román nyelven.

A szabadkai és újvidéki felsőfokú bíróságok fordítószolgálata összesen 27 fordítót alkalmaz, ezek közül 24-et magyar, kettőt szlovák, egyet ruszin nyelvre.

A községi bíróságok jelentős eredményeket értek el a többnyelvű ügyintézéshez szükséges káderek biztosításában. A felmérésben szereplő bíróságok 75 százaléka a saját szakemberei által teszi lehetővé valamennyi egyenjogú nyelven a szóbeli értekezést, 53 százalékuk az írásbelit és 63 százalékuk az eljárások lefolytatását. A szóbeli közlést illetően egy nemzetiségi nyelvre van felkészülve 10 százalékuk, az írásbeli érintkezést és az eljárások levezetését illetően pedig a 13 százalékuk.

A vizsgált 30 községi bíróság egynegyede vette igénybe a szakemberkölcsönzés intézményét, mégpedig 27 olyan esetben, amikor magyarul,

illetve szlovákul kellett lefolytatni az eljárást (Kikinda, Kula, Zrenjanin, Hódság, Titoverbász, Kovačica és Bács község bírósága).

A bírósági ügyek számáról készült kimutatás arra utal, hogy igen nagy számban (19 193) folytattak eljárást magyar nyelven, de ugyanakkor a többi nemzetiség nyelvén szinte alig (szlovákból 23-at, románul 15-öt és ruszinul kettőt).

A nap mint nap jelentkező terminológiai különbségek, amelyek egyébként a nemzetiségek nyelvén lefolytatott eljárások esetén hozzák felszínre a legtöbb nehézséget, egyre szükségesebbé teszik olyan szemináriumok szervezését, amelyeken mind a bírák, mind a többi ügyintézéssel foglalkozó igazságügyi szakember szakmai továbbképzésben részesülhetne, ugyanis már hosszú évek óta nem képezik őket a nemzetiségek nyelvén való ügyintézésre.

2. Vajdaság Társultmunka-ügyi Bírósága felkészült arra, hogy szóban magyar, román és ruszin nyelven is érintkezzen ügyfeleivel, írásbeli ügyintézésre és eljárások lefolytatására viszont a szerbhorvát mellett csak magyar nyelven képes. 1985 folyamán összesen 30 ügyben járt el magyar nyelven, más nemzetiségi nyelven viszont egyetlen esetben sem.

Fordítás esetén a vajdasági Társultmunka-ügyi Bíróság a Tartományi Képviselőház fordítószolgálatának szolgáltatásait veszi igénybe.

A társult munka alapbíróságainak a nemzetiségi nyelvű ügyintézésre való felkészültsége nem felel meg az elvárásoknak, ugyanis a felmérésünkben szereplő hét bíróság közül csak egy készült fel, hogy minden egyenjogú nyelven ügyeket intézzen, viszont három bíróság erre csak egy nemzetiségi nyelven képes. A dolgozók és a lakosság ritkán élnek anyanyelvhasználati jogukkal az eljárások során, legtöbbször arra hivatkoznak, hogy jól ismerik a szerbhorvát nyelvet, könnyebben figyelemmel kísérik a tárgyalást, mert a bíróság elé beterjesztett vitás kérdésről a munkaközösségükben is szerbhorvátul folyt a vita, és az eljárás tárgyát képező önigazgatási szabályozók is ezen a nyelven készültek stb. Éppen ezért a nemzetek és nemzetiségek nyelvi és íráshasználati egyenjogúságának az érvényesítése nemcsak a társult munka bíróságaira vonatkozik, hanem mindazokra a társultmunka-szervezetekre és egyéb önigazgatási szervezetekre, közösségekre is, amelyek nem teremtették meg az egyenjogú nyelvhasználat feltételeit.

Ennek az lett a következménye, hogy 1985-ben a társult munka bíróságok a beterjesztett 8642 ügy közül csak 70-et folytattak le magyar és hármat szlovák nyelven, ugyanis más nemzetiségi nyelven nem igényeltek ügyintézést.

A társult munka bíróságok igazságügyi dolgozói még olyan esetben sem képesek a nemzetiségek nyelvén ügyintézésre, amikor társalgási szinten ismerik az illető nyelvet, ugyanis a szakkifejezések ismeretének híján képtelenek az eljárások lefolytatására. Emellett még nem áll rendelkezésre kellő számú írógép sem a nemzetiségek íráshasználatának az érvényesítéséhez, nincsenek eszközök a beszerzésükhöz. Mindezeknek a

nehézségeknek a megoldására határozottabb akcióra van szükség mind a bíróságokon, mind a társadalmi-politikai közösségekben és a társult-munka-szervezetekben.

3. A Tartományi Ügyészség a szerbhorvát mellett magyar és szlovák nyelven teszi lehetővé az eljárások lefolytatását, a szóbeli ügyintézést viszont ruszin nyelven is. Az utóbbi néhány év során magyar nyelvű beadványokkal is fordultak az ügyészséghez. A nemzetiségi nyelven írott fellebbezések és egyéb ügyek kizárólag magyar nyelven készültek (1985-ben a 4059 tárgy közül 48 esetben magyarul jártak el).

A felsőfokú és községi ügyészségek többnyelvű ügyintézésre való felkészültsége egyáltalán nem kielégítő. Ezt a gondot különösen a kis létszámú ügyészségeken nehéz megoldani, ahol maga az ügyintézés nem követeli meg, hogy az ügyésznek egy vagy két helyettesénél több legyen, holott az illető környezetben több nyelv is egyenjogú használatban van. Előfordult például, hogy az egyik ügyészségnek nem volt megfelelő igazságügyi dolgozója szlovák és ruszin nyelvű eljárás lefolytatására, ezért egy másik ügyészség jogászát delegálták az ügyek lefolytatására.

Bár a fiatal jogászok kifejezett érdeklődést tanúsítanak az ügyészségi munka iránt, pénzeszközök híján a gyakornokok száma évről évre elenyésző. Ha figyelembe vesszük, hogy éppen azok az ügyészségek nem alkalmaznak, vagy csak kis számban foglalkoztatnak gyakornokokat, ahol az igazságügyi dolgozók nemzetiségi összetétele nem teljesen kielégítő, és hogy egyes ügyészségek csak nehézségek árán tudják betölteni a megüresedett helyeket, akkor teljesen érthetetlen, miért viszonyulnak így a gyakornokokhoz, hisz betanításukkal megoldhatnák kádergondjaikat.

Azt is meg kell jegyeznünk, hogy a nemzetiségi nyelvű ügyintézéssel megbízott fiatal dolgozók sem részesülnek kellő szakmai segítségben. Ahhoz, hogy valamely nyelven kifogástalan legyen az ügyintézés, nem elég csupán az illető nyelv ismerete, hanem szemináriumok, szakirodalom stb. segítségével kell felkészülniük a munkára.

VIII. A nemzetek és nemzetiségek nyelvi és íráshasználati egyenjogúságának érvényesítése az önigazgatási érdekközösségek munkájában

1. Az önigazgatási érdekközösségekben a nemzetek és nemzetiségek nyelvi és íráshasználati jogának érvényesítése különösen fontos, mert jelentős szerepet töltenek be a dolgozók és a lakosság szükségleteinek kielégítésében és szabad munkacseréjének megvalósításában.

Az önigazgatási érdekközösségek eddigi tevékenysége során nem valósult meg teljes egészében a nemzetek és nemzetiségek nyelvi és íráshasználati egyenjogúsága.

A tartományi önigazgatási érdekközösségek fokozott figyelmet fordítanak a dolgozók és a lakosság egyenjogú nyelvhasználatának érvé-

nyesítésére. A felmérésünk tárgyát képező tartományi önigazgatási érdekközösségek több mint kétharmada (tízből hét) a tartomány minden egyenjogú nyelvén közzéteszi a jogokat és kötelességeket szabályozó önigazgatási általános aktusokat. Egyes érdekközösségek — például a Tartományi Művelődési ÖÉK és a Földművesek Nyugdíj- és Rokkantsági Biztosításával Foglalkozó ÖÉK — munkaterveiket és fejlesztési programjaikat, pénzügyi terveiket, a munkájukról szóló beszámolókat az egyenjogú nyelveken közleményeikben teszik közzé, így minden nyelven lehetővé válik megvitatásuk.

Az önigazgatási érdekközösségek küldött-testületeinek munkájában azonban még nem érvényesül a nemzetek és nemzetiségek nyelvi és íráshasználati egyenjogúsága. Az ülésanyagok minden tartományi önigazgatási érdekközösségben csak szerbhorvát nyelven készülnek, a küldött-testületek felszólalásait hat érdekközösségben fordítják, közülük háromban szimultán fordítás folyik.

Az anyagok és a felszólalások fordítását négy tartományi önigazgatási érdekközösség (A Vajdasági Dolgozók Nyugdíj- és Rokkantbiztosítási ÖÉK, A Vajdasági Szociálisügyi ÖÉK, A Vajdasági Gyermekvédelmi ÖÉK és a Vajdasági Egészségügyi ÖÉK) számára ezeknek a közös szakszolgálata által megalakított fordítószolgálat végzi, amelynek egy-egy fordítója van magyar, szlovák, román és ruszin nyelvre.

A vizsgálódásunk tárgyát képező tíz tartományi önigazgatási érdekközösség közül hétnek az ügyeit szakszolgálat intézi, amelyek közül kettő a tartomány minden egyenjogú nyelvén biztosítja a szóbeli érintkezést, három viszont csak a nyelvek valamelyikén. Az írásbeli érintkezés esetében a helyzet kedvezőtlenebb, ugyanis csak egy szakszolgálat kommunikál minden nyelven, kettő pedig az egyenjogú nyelvek valamelyikén.

A dolgozók és a lakosság jogainak és kötelességeinek a megvalósulásával kapcsolatos eljárásokat öt érdekközösség folytatja, amelyek közül kettő ezt minden egyenjogú nyelven, s szintén kettő csak a nyelvek valamelyikén biztosítja. Tavaly például egyetlen egy tárgyat sem terjesztettek be a nemzetiségek nyelvén.

2. Ami a nemzetek és nemzetiségek nyelvi és íráshasználati egyenjogúságának a községi önigazgatási érdekközösségekben való érvényesítését illeti, a helyzet községről községre változik. Nagy általánosságban mondhatjuk, hogy az általunk figyelembe vett 37 község 187 társadalmi tevékenységgel foglalkozó önigazgatási érdekközössége közül még csak igen kevés van felkészülve valamennyi egyenjogú nyelv gyakorlati érvényesítésére (szóbeli érintkezés 56 százalék, írásbeli érintkezés 26 százalék; eljárások lefolytatására valamivel több mint egyharmaduk alkalmas). A dolgozók és a lakosság tájékoztatására sem fordítanak kellő figyelmet, ugyanis valamennyi egyenjogú nyelven a megkérdezett érdekközösségek 37 százaléka készült csak fel erre. Az érdekközösségek küldött-testületi üléseinek anyagát a felmérésben szereplő ÖÉK-ek 30 százalékában fordítják, az üléseken való felszólalásokat viszont csak

26 százalékukban. A 20 szakszolgálat keretében megszervezett fordítószolgálatok 41 érdekközösség, azaz körülbelül az egyötödük számára végeznek szolgáltatásokat 22 magyar, 2 szlovák és 1 román nyelvű fordítóval (ruszin nyelvre nincs fordítójuk).

Itt kell rámutatnunk az egyes községekben tapasztalt kedvező példákra is, amikor az önigazgatási érdekközösségek munkájában minden szempontból érvényesülnek a község területén egyenjogúnak tekintett nyelvek, kezdve az ülésanyagok előkészítésétől, a közvélemény tájékoztatásán át egészen az ülések többnyelvű lefolytatásáig (megemlíthetjük például a kishegyesi oktatási és nevelési ÖÉK-et, a kanizsai művelődési ÖÉK-et, öt becsei ÖÉK-et). Más községekben is foganatosítanak intézkedéseket, a nemzetek és nemzetiségek nyelvi és íráshasználati egyenjogúságának az érvényesítéséhez szükséges feltételek biztosítására. Így például Zomborban kezdeményezték, hogy a Küldöttek Híradója mellett községi szinten létesítsenek egy egységes szakszolgálatot minden önigazgatási érdekközösség és községi szerv számára, hogy a küldöttek a nemzetiségek nyelvén is tájékozódhassanak, Kikindán viszont szükségesnek tartják, hogy a DNSZSZ községi bizottsága és a társadalmi tevékenységgel foglalkozó kisebb önigazgatási érdekközösségek számára fordítószolgálatot szervezzenek stb.

Egyes önigazgatási érdekközösségek a nemzetek és nemzetiségek nyelvi és íráshasználati egyenjogúságának megvalósítása során felmerülő problémákra is rámutatnak. Így például a kishegyesi Oktatási és Nevelési ÖÉK arra hívta fel a figyelmet, hogy a szélesebb körű társadalmi-politikai közösségektől érkező anyagok többnyire szerbhorvát nyelvűek, csak részben készülnek magyarul, s ez gondot okoz nekik. Az alibunári szociális Védelmi ÖÉK hiányolta a nemzetiségi nyelvű űrlapok kézikönyvének és a terminológiai szótárnak az alkalmazására vonatkozó törvénymagyarázatot stb.

Azonkívül, hogy az említett esetekben milyen intézkedéseket foganatosítanak a nemzetek és nemzetiségek nyelvi és íráshasználati egyenjogúságának érvényesítésére, sok önigazgatási érdekközösségnek az a véleménye, hogy a szerbhorváton kívül nincs szükség más nyelvek használatára (például Zsablyán, Beočinban, Indiján, Ürögön stb.). Ezt azzal indokolják, hogy községük területén kisszámú nemzetiség él, és hogy azok nem igénylik, sőt feleslegesnek tartják, hogy az anyagokat anyanyelvükön is kézhez kapják. Az önigazgatási érdekközösségek egy része káder- és eszközhiány miatt képtelen biztosítani a nyelvi egyenjogúság érvényesítését.

IX. A nemzetek és nemzetiségek nyelvi és íráshasználati egyenjogúságának a közmegbízással felruházott társultmunka-szervezetek munkájában való érvényesítése

A nemzetek és nemzetiségek nyelvi és íráshasználati egyenjogúságának a közmegbízással felruházott társultmunka-szervezetek munkájában való

érvényesítését az teszi igen jelentőssé, hogy mindennapi munkájuk során a dolgozók és a lakosság jogaival és kötelességeivel kapcsolatos igen sok ügyet intéznek. Elemzésük kiterjedt a postaforgalmi, áramszolgáltatási, vízgazdálkodási, közlekedési, oktatási, művelődési, egészségügyi, szociális-védelmi, kommunális tevékenységgel foglalkozó és városrendészeti társultmunka-szervezetekre, a bankokra, a személy- és vagyonbiztosítási intézetekre (összesen 125 társultmunka-szervezetre).

A közmegbízással felruházott társultmunka-szervezetek jelentős része figyelmet fordít az egyenjogú nyelvhasználatra, különösen ami a szóbeli közlést, a feliratok kiírását, a tájékoztatást stb. illeti. Közöttük élen járnak a bankok, a munkavédelmi központok, a kommunális szervezetek, a művelődési, oktatási és egészségügyi érdekközösségek, a postaforgalmi vállalatok. A felmérésünk által felölelt tényezők több mint kétharmada a dolgozók és a lakosság számára szóbeli ügyintézést tesz lehetővé a nemzetek és nemzetiségek egyenjogú nyelveinek mindegyikén vagy valamelyikén. Ami viszont az írásbeli érintkezést és az eljárások lefolytatását illeti, már kevésbé vannak felkészülve nemzetiségi nyelven (az említett terület társultmunka-alapszervezeteinek egyharmada, legfeljebb kétharmada van felkészülve a szóban forgó nyelvek mindegyikének vagy valamelyikének használatára).

Akárcsak az imént elemzett társadalmi tényezők esetében, a közmegbízással felruházott társultmunka-szervezetek gyakorlatában is igen kevés a nemzetiségi nyelvű ügyek száma, azzal a megszorítással, hogy az oktatás területén szlovák és román nyelvű ügyintézésre is sor kerül, míg más területeken legfeljebb csak magyar nyelvűekről van szó.

Továbbra is komoly gondot okoz a nemzetiségi nyelvű űrlapok hiánya, ugyanis a közügyeket intéző társultmunka-szervezeteknek csak szerbhorvát nyelvű űrlapok állnak rendelkezésükre.

Egyes társultmunka-szervezetek alaptevékenységük végzése közben olyan nehézségekbe ütköznek, amelyek hatással vannak a nemzetek és nemzetiségek nyelvi és íráshasználati egyenjogúságának érvényesítésére. Így például a pancsovai Nikola Tesla Villamossági, Fémipari és Elektrotechnikai Középiskolában arra hivatkoznak, hogy amikor minden év elején körkédést intéznek a beiratkozókhoz, óhajtják-e tanulni a környezetnyelvet, felhívásuk igen gyenge visszhangra talál. Ennek következtében nem kerül sor nemzetiségi nyelvű tagozatok megalakítására, s megfelelő tanerőt sem kell alkalmazni a nemzetiségek nyelvének oktatására.

X. A nemzetek és nemzetiségek nyelvi és íráshasználati egyenjogúságának érvényesítése a helyi közösségekben

A helyi közösségek külön figyelmet fordítanak a nemzetek és nemzetiségek nyelvi és íráshasználati egyenjogúságának érvényesítésére, ami határozataiknak és egyéb közleményeiknek a hirdető táblán való ki-

függesztésében, vagy a tömegtájékoztatási eszközök útján való közlésben jut kifejezésre. A helyi közösségek egy része a közvélemény tájékoztatásának egyéb formáit is igénybe veszi, például: a lakosság gyűlését, a küldötteket és küldöttségeket, az igazgatási szerveket, a dolgozók gyűléseit, a hangszóró állomást, a közlönyt, a kidobolást stb. A megkérdezett helyi közösségeknek több mint a fele szerepelt a felmérésben (összesen 74 van) az egyenjogú nyelvek mindegyikén tájékoztatja a közvéleményt, több mint egyötödük pedig csak a nemzetiségi nyelvek egyikén.

A megkérdezett helyi közösségek több mint 80 százaléka eleget tett annak a rendeletnek, hogy a helyi közösség nevét minden egyenjogú nyelven ki kell írni, többnyelvű pecsétet pedig 77 százalékuk használja.

1985 és 1986 folyamán a helyi közösségek küldött-testületeinek 15 százalékában, azaz szám szerint 11-ben tűzték napirendre a nemzetek és nemzetiségek egyenjogúságának a különböző területeken, különösen az oktatásban és a művelődési életben való érvényesítésének kérdését. Ezeket a kérdéseket az esetek többségében a DNSZSZ helyi bizottsága vagy a helyi közösség küldött-testületének küldöttei vetették fel, egyes helyi közösségekben viszont a küldött-testület helyezte kilátásba megvitatásukat. A helyi közösségi küldött-testületek ezekkel a kérdésekkel foglalkozva többek között olyan megállapításra jutottak, hogy új létesítmények építésével és a meglevők felújításával kell javítani az oktatás, illetve a kultúra helyzetén (pl. a dolovói helyi közösség), vagy pedig hogy egy év leforgása alatt minden szervben és testületben meg kell teremteni a nyelvi egyenjogúság következetes érvényesítésének feltételeit (pl. a martonosi helyi közösség) stb.

1986 novemberében

Garai László fordítása

Jegyzetek

[1] Tartományunk 50 községe közül 21-ben két nyelv egyenjogú, 12-ben három, 11-ben négy, egy községben pedig öt nyelv. Öt községben csak a szerbhorvát illetve a horvátszerb nyelv számít hivatalosnak. Újvidék város területén négy nyelv számít egyenjogúnak. A magyar nyelv 39 községben, a szlovák 20-ban, a román 10-ben, a ruszin 11-ben a cseh és a macedón pedig egy-egy községben (Fehértemplom és Pancsova) egyenjogú.

[2] Vajdaság SZAT Képviselőháza ügyrendjének harmadik szakasza értelmében a képviselőház munkájában egyenjogú: a szerbhorvát illetve horvátszerb, a magyar, a szlovák, a román, a ruszin nyelv és íráshasználat. A küldötteknek jogukban áll a nemzetek és nemzetiségek nyelvén felszólalni, a sokszorosított anyagokat az említett egyenjogú nyelveken kérni, és az említett ügyrend 31. szakasza értelmében javaslatokat tenni, a képviselőházhoz az említett nyelveken beadvánnyal fordulni stb. Ugyanez a szakasz mondja ki, hogy a törvényeket, ha-

tározatokat, nyilatkozatokat, társadalmi terveket, leiratokat és egyéb előírásokat eredetiként fogadják el az egyenjogúnak minősített nyelveken, a 15. szakasz pedig a Küldöttek Híradójának a nemzetek és nemzetiségek egyenjogú nyelvein való megjelentetését írja elő.

[3] A küldöttek és a küldöttségek tájékoztatását szolgáló Küldöttek Híradója szerbhorvát nyelven a Dnevnikben jelenik meg 60 ezer példányban, magyarul a Magyar Szóban 30 ezer példányban, szlovákul a Hlas l'udu teszi közzé 7000, románul a Libertatea 5500, ruszinul pedig a Ruszke szlovo 2400 példányban.